

Juhász Gyula Pozsonyban

Pozsonyt csak egyszer láttam, Pozsonyt, hová Csokonai Vitéz Mihály vitte álmait, hol Beethoven „halhatatlan szerelmese“ élt, hol annyi békét kötöttek, ahol Széchenyi István felgyújtá az oltár szövetnekét, ahol Petőfi birkózott a szegénységgel, Pozsonyt, melyen egy évezredes történelem kitörölhetetlen nyomai élnek. Még látom a várhegy ormán omladozó várromot, a messzenéző Dómot, a Mihálytorony finom vonalát a késő nyári nap vakítóan kék egén, érzem a Kiskárpátok lehelletét, mely megingatja a dunaparti fák sűrű lombjait, és barokk paloták, öreg, derűs polgári házak között, kanyargó utcákon suhan frissítően végig, és látom a város fölött a hófehéren pompázó felhőket, amint a szél őket délre kergeti. Valaha a nagy magyar költő, Juhász Gyula is a nagy elődök nyomán Pozsonyba el-eljárogatott felejteti, abba a Pozsonyba, ahol, ha ma Szeged nevét említik, mindjárt hozzáteszik a versek szerelmesei: Juhász Gyula városa.

Juhász Gyula 1912-ben került a Morva partjára, Szakolcára, felettes hatóságának jóvoltából. Szakolcá ódon, a mult nagy emlékeit lehelő város, hol valaha Gvadányi József lakott, de szűk utcáim szorong a csönd, az unalom, és lassan száll a kisvárosi por. Juhász Gyula akkor már országoshírű poéta volt, aki, mint Babits a fogarasi Tomiból, a száműzött Ovidiusként vágyódott a napsugaras Szeged után.

*Bús Morva mentén árva kis Szakolca
Emlékszel-e régi vándorodra?
Ki itt tanyázott két keserű évet,
És ifjúból bölcs, öreg legény lett.
Ki szelek szárnyán sóhajtottam vissza,
A Tisza táját vágyó dalaimba.*

Szakolcáról azután menekülni kellett; hova, merre? Pozsonyba, hol

*A vén utcákon szinte visszazengett
A régi léptek kongó moraja,
Széchenyi járt itt és honán merengett,
Amely nem volt, de lesz még valaha.
Csokonait itt várta a diéta,
Petőfit is és az a nyurga, méla,
Szelíd diák, Reviczky, itt merengett...*

Ott merengett a Duna partján Juhász is, hogy aztán józanul a kötelességére gondolva, visszaosonjon Szakolcára, a hónapos szobába, a köves Béka-utcába. Egy nagyon érdekes adat van, a Pozsonyi Toldi-Kör történetében. Juhász Gyula ugyanis 1912 október 27-én egy irodalmi estén néhány versét felolvasta, s ez alkalommal a beszámolóban ezt írták róla: „Gyönyörű gondolatok, csodálatos kifejező erővel, nagy költői érzékkel megírva, milyen kár, hogy

a nagy poéták rendszeren rossz előadók. Költeményeit olvasni kell, mert azok nem csak hangulatot adnak, hanem sok mélységes gondolatot is rejtenek magukban." Ebben az időben találkozott Juhász Gyula Reményi Józseffel, ma Amerikában élő magyar íróval, akivel jó barátságba került. Néhai Kilényi Irma, az elpusztult Juhász Gyula-múzeum egykori lelkes megteremtője, Reményi Józsefet ezért kereste fel levelével, aki válaszában ezeket írja: „Hogy is találkoztam vele? Diák voltam Pozsonyban, ő Szakolcán tanított. Első novella-kísérleteimet a világháborúban elesett Paál Balázs barátom küldte el neki; szeretetet és jóakaratot sugárzó választ kaptam tőle. Magára vállalta első novelláim elküldését a budapesti „Hét”-nek, amelyben meg is jelentek... Pozsonyi diák- és újságírókoromban ismételen meglátogattam Szakolcán. Cellaszerű, szűk irodában lakott, amelyben minden lehető és lehetetlen kérdést megtárgyalunk; ő meggyőződéssel és tudással beszélt, én hittel és hiszékenységgel hallgattam. Akkortájt nagy elragadtatással nyilatkozott Babits Mihály Dante-fordításáról, amelyet tudtommal kéziratban olvasott. Lehet, hogy utóbbi kijelentésem tévedés, de így emlékszem a dologra. Mikor bejött Pozsonyba, többizben vendégem volt; együttjártuk a kávéházakat s talán a nagyváradi „Holnap” atmoszféráját próbáltuk átvarázsolni a „Koronázó város” polgárian egyensúlyozott levegőjébe. Két jellemző esetre emlékszem még. Az egyik, hogy öngyilkossági kísérlete után levelezőlapon értesített, hogy még mindig él; a másik, hogy táviratilag közölte velem Szegedről: „Mesz-szeségek” című kisregényemről megalkotott véleményét. Az első eset azt igazolja, hogy tragikus érzékenységében sem felejtkezett meg barátairól, sőt a magamfajta akkori kísérletező irodalmat annyira becsülte, hogy szegénységében sem sajnálta a távolságok áthidalásához szükséges távirati költséget.”

Reményi József valószínűleg meg is felejtkezett arról a cikkről, melyet az egyik német nyelvű pozsonyi lapban írt Juhászáról talán 1913-ban. Mivel a cikket kivágva őrizték meg, sem a lap neve, sem a pontos dátum nem állapítható meg: „Julius Juhász wohnt in Szakolca und das ist genug wichtig. Niemand wünsche es von mir, das ich dieses Behauptung eine Erklärung anfüge. Es soll genügen; Julius Juhász der Poet, wohnt in Szakolca...” (Julius Juhász slavische und die Händedruck). Aztán a szerző leírja a lakosokat és igen szomorú képet fest az ottani állapotokról, hogy ezzel is kiemelje azt a jelentőséget, melyet a nagy költő a kis városnak ott-tartózkodásával adott. Néhai Kilényi Irma Juhász-múzeumában volt azonkívül még egy másik kivágott cikk *Juhász Gyula, Paál Balázs és egy levele* címmel (valószínűleg 1912 végéről), melyeknek pontos dátumát és származási helyét hasonlóképpen lehetetlen megállapítani. A cikk áradóva beszél Juhász Gyuláról és közli Paál Balázshoz (fiatalköltő, 1915-ben az orosz harctéren elesett) intézett levelét Reményi József novellás kötetével kapcsolatban. „Egy kis figyelmet kérünk, kedves, csöndes, sokszor úri, tunya pozsonyi közönség. Egy kis figyelmet kérünk, egy irodalomtörténeti fontosságú eseményről számolunk be, melyet meg kell hallani még olyanoknak is, akik különben úgy járnak, hogy mindkét fülükben vatta van.

Hetekkel ezelőtt Pozsonyban volt Juhász Gyula, a fiatalabb

magyar írói generációnak egyik legkimagaslóbb alakja. A „holnapos“ irány megindítója. Azok kedvéért azonban, akik irodalmi értékek megállapítására a Magyar Tudományos Akadémiát kompetensebbnek tartják, közöljük, hogy ugyanez a Juhász Gyula nyerte meg tavaly az Akadémia Vigyázó-díját. Kedves, csöndes, sokszor tunya pozsonyi közönség, most már ugyebár meg vagy győződve Juhász Gyula költői nagyságáról? Ez a nagy poéta megjelent a Toldi-Kör felolvasó asztalánál, hogy a pozsonyi közönséget szemtől-szembe lássa, s az őt viszont személyesen megismerje, s megtette egyúttal azt is, hogy egy nagyon vergődő poéta-társaságba lelket, életelixírt öntött.“ Ezután a cikk írója Paál Balázst „a mélyen járó“ költőt méltatja, „aki Pozsonyban küzködött napról-napra a meg nem értőkkel, a kicsinyeskedőkkel, a filiszterekkel“. Paál Balázs szerepelt a Toldi-Kör második irodalmi matinéjában, melyre Juhász Gyula is szeretett volna elmenni, de nem tudott. Így azután levelet intézett Paál Balázshoz, melyben inkább Reményi József novellás kötetéről van szó, semmint Paál Balászról:

Kedves Paál Balázs!

Nagyon köszönöm Önnek, hogy elküldte nekem Reményi József könyvét. Vigasztalást, reményt, ritka mély örömet — igazi tavaszi frissont — hozott nekem ez a kötet és kereken kimondom: Reményi az új magyar novelláírás egyik legbiztosabb reménysége, ígérete, és hiszem, hogy nemcsak ígéret marad. Micsoda fiatalság, erő, — igazi emberi meleg — árad az írásából és ami előttem szentebb ma mindennél: abszolút írói és emberi becsület, amelyet nem fog kiegyezni a Hígamnyokkal. Remélhetőleg soha sem fog írni export drámákat és összetört kis túlköröket és vásári krónikákat, de marad és lesz mindig az árnyékban élők vigasztalója, a szegény, jó emberek költője és művésze, és akkor övé lesz a láthatatlan Nobel-díj, amelyet belülről viselnek kevesek, kiválasztottak, győzelmesek vagy (győzelmesen) elbukók!

Ha kissé lebiggad öreg szívem ifjú lelkesedése, ez áldott és boldog entuziasmus, amely mindig elővesz, ha eddig ismeretlen fiatalok drága, szép, új írásai megmarkolják a lelkeket: egy komoly kis esszét szeretnék írni a könyvről, ha meg nem előz valaki más, boldogabb, közelebb eső halandó.

Egy ültőmben olvastam végig a könyvet, eleinte szkeptikusan — ez egy blazírt, kedves ifjú ember — azután bálmelegedve — milyen gyönyörű bátorság, ifjúság, milyen pompás szemek és izmok — azután könnyekkel a tonkomon —, hogy szeret ez a „cinikus“ fiatal, a csoda emberlátás és megbocsátás, mennyi jóság és kedély (nem pressburger, ó nem!) — azután kipirultam, lázasan, boldogan, egy láthatatlan messzi kézrel házva meg bajtársi kemény kézfogással — milyen kitűnő svádja van, hogy ír, hogy tud, mily biztos ez az „ismeretlen“, a mondatainak milyen meleg szívígérő melódiája van, igen, igen minden tanári és kritikus, pózt suthadobva, minden protegáló és vállveregető jóakarát nélkül, irigyen és az irigységet is eldobva „az ügy szeretetétől“ áthatva: gratulálok Reményi úrnak, mintha csak egy zenekritikus mondaná: bravó! bravissimo!

Sajnos, nem mehetek most Pozsonyba. Lélekkel Önök közt leszek s Önnek, kedves uram, kívánom, hogy szerencsésen küzdje le az alkuszitkai nehézségeket. Mert ez a fontos egy felolvasásnál, nemde? The rest is silence... Ami a műünk érdemét illeti, az „magunk között marad“. Még egyszer: nagyon hálás köszönet és a viszontlátásig a jövő hónap elején. Hány éves Reményi? Szeretlki a nő? Az Annák?

Van még ezenkívül, ugyanebből az időből származó hírlapi emléke is Juhász Gyulának. Szintén kivágott cikk. Talán 1913. III. 27-ről. A „Nyitra“ című napilapból. A Hegyen-völgyön című cikk

ismeretlen szerzője elmondja, hogy Szokolcán járt, s ahogy végigment a csendes főutcán, eszébe jutott, hogy ott él, abban a „határszéli, történelmi emlékekkel ragyogó, történelmi emlékeket visszahozó városban a mai magyar poézis egyik legnagyobb alakja is, a finom kontemplációjú, reneszánszlelkű, decens hangú filozófus költő: Juhász Gyula.“ És szeretett volna hozzá elmenni, szeretett volna „vele csak néhány szót váltani, hiszen a Holnap köteteitől kezdve minden verse nagyszerű gyönyörűségeket, lelki élménnyé váló szépségeket adott.“

Íme, egy csokorba szedve Juhász Gyula régi pozsonyi emlékei, melyek az utóbbi tiz esztendőben újra életre keltek és hosszú szünet után egyenes folytatása lettek annak a Juhász Gyula-kultusznak, melybe a magyarokon kívül a szlovákok is belekapcsolódtak és legalább Juhász Gyula költészetében megbékélve és a magyarokkal egyetértve a költő művészetének megvesztegető szépségű varázsának dicséretében egymásra találtak.

Az utóbbi években Szalatnai Rezső, a poétalelkű, melegszívű gimnáziumi tanár foglalkozik sok szeretettel és hozzáértéssel Juhász Gyula költészetével. Azok közé tartozik, „akik évek óta tudják, hirdették és megírták, mily igaz és nagy költőnk volt Juhász Gyula.“ Több cikket, glosszát írt róla, legszebb verseit közölte, hogy a szlovákok megismerjék azt a magyar költőt, aki a felvidéki táj melabújával annyira rokonnak érezte magát. Szalatnai Rezső egyik legszebb, meghatóan szép és finom tanulmánya, Juhász Gyula Szokolcán, mely rendkívül érdekes és értékes adatokat nyújt a Juhász Gyula-kutatóknak. E tanulmánya megjelenése után juttattak el hozzá egy, talán ismeretlen Juhász Gyula-kéziratot, melyet egy kis vonalazott füzetből téptek ki:

1924. január 1-én

Weicherz Ilonkának

A szépségnek és a fiatalságnak

A január is csak tavaszt jelent,

S az öregséget és szomorúságot

Úgy nézik, mint egy messze idegent.

Szalatnai Rezső egyébként már 1929-ben a Losoncom egykor megjelenő *A mi lapunk* című ifjúsági folyóiratban, még pedig a márciusi számban írt egy kis cikket és ő volt az, valamint közvetlen baráti köre, aki ebben az időben először nyilatkozott Juhász Gyuláról „a szeretet és az elismerés teljes hangján“. Időrendben Mártonvölgyi Lászlónak *Zarándok úton a Kárpátok alatt* c. művében, Magyar poéta a Mórva partján címmel, találunk egy érdekes és Juhász Gyula felvidéki tartózkodásának költői emlékét átfogó tanulmányt.

A Pozsonyi Uj Hírek 1940. husvét-i számában L. Kiss Ibolya, amint a cikkből kitűnik, valaha Nagyváradon a költő tanítványa volt, emlékezik meghatóan kedves sorokban volt tanáráról, Juhász Gyuláról.

Azokban Juhász Gyula tiszta költészete nemcsak a magyarokat, hanem a szlovákokat is megihlette. Különösen Emil B. Lukács foglalkozott Juhász Gyulával. Szlovákra lefordította a Vigasztalásul, a Zene, a Deo ignoto, az Augusztus és Nietzsche c. Juhász-költemé-

nyeket. A művészi fordításban átültetett Juhász Gyula-versek, amint a fordító maga is megjegyzi, igen nagy sikert arattak a szlovák olvasók táborában.

Lukács Emilnek Juhász Gyuláról (1940) egy igen érdekes tanulmánya is megjelent, melyből kitűnik, hogy itt a költő írt a költőről, még pedig az a költő, aki nagy felkészültséggel Juhász Gyulának világirodalmi helyét is próbálja meghatározni. Szerinte „a magyar lírikusok közül talán senki sem állt oly közel a nagy francia dekadensekhez, közelebből Verlaine-hez, mint Juhász Gyula. Átérzi az emberi élet ürességét és hiábavalóságát, a lesújtó és lélekölő szürkéséget, a Baudelaire-i minden dolog és minden ország tompa, magárahagyatottságát. Minden ország hasonló hozzá: halott és mélyelyezett lelkeben kavarog az örvény, amely elől nincs menekvés. A végzettségnek ebből az érzéséből fakad fejlődése további folyamán Juhász Gyula az egész szenvedő világgal együttérző lélekké. Ez az együttérzés válik költészete rugójává. Saját mély kétségei közepett az emberi hibák özönének láttán áthatja őt egy jámbor érzés, a részvét ezzel a nyomorult földi vesződéssel; az együttérzés az emberekkel és a dolgokkal egyaránt, sőt a sajátmaga iránt érzett részvét. Ez az együttérzés aranyozza be az életét, ez a világon az egyetlen érték, az egyetlen tartalom az ember szívében, az egyetlen mindenért való kárpótlás. Ez az az érzés, amely megbékít és kiengesztel. Ez Juhász Gyula sokat emlegetett kereszténységgel való rokonsága. Nem valami harcos kereszténység ez... nem is Ady állandó tudatos istenkeresése, hanem az Istenhez való felfohászkodás, saját sebeinek a Végtelen előtt való még nyíltabb mutogatása. Inkább filozófiai pantheizmus ez, mint szoros értelemben vett kereszténység...”

Ime, Juhász Gyula multja és jelene Pozsonyban.

Jóleső érzés tudni, hogy a multban is voltak barátai, jóleső érzés, hogy a jelenben is vannak, ha Szegedem kevesebb számmal is, mint bárhol a világon.

Költészetének bűvös muzsikája egyre több tisztelőt hódít meg magának, mert benne az a fájdalom zokog, amely örök, és minden érző és szenvedő emberé marad.

Madácsy László

Ünnep után

*Karácsony után, künn a téli éjben Havas bozótok lelke tán ez ének?
Borús, panaszló, hosszú fűtly remeg, Vonalfűtly lenne vagy kivert ebek? ...
Hirdeti hallgat minden-mindegyeségem Vagy jégtáblák alatt a bús szírének
S hogy meddők mind e földön a terek. Zajló folyókon így sereglenek? ...*

*A Názáreti elszállott honába, Akárhogy is, kietlen, vad világunk
Csak gyorsvonatok rohannak tovább. E rémtrillákon didereg vakon,
Sikolt a dazsezz és kész hajmaltájba! S Mene Tekel sincs, löbbé sose látunk
A szél zúgatja zengő ostorát. Már nem lesz írás Babel-falakon!*

*Akárhogy is, most messze egy szőlőbe
Ugy vágnék s pincén elfeküdni haj
Az volna jó, — de úz tovább a dőre,
A rémült becsvágy s úz tovább a dal.*

Füssy László